

„Legyetek erősek. . .“

Zsolt. 31²⁵ „Legyetek erősek és bátorodjék a ti szívetek mindnyájan, kik várjátok az Urat!“

Diadalmas csatákról, győzelmes harcokról beszél a keleti szellő. Erős karú, bátor szívű katonáink szuronya előtt visszahanyatlik északon a támadó ellen. A merész elszántság maroknyi csapata megtöri ércfalú milliók félelmetes erejét és a remény, az újra bizakodás részegítő mámore megfogja lelkünket. A remegéstől sápadt arcok megpirosodnak, felvillan a gyávaság megtört szem-súgára, s a kételkedésben, a baljóslatokban élők ajaka a jövő nagy eredményeiről zeng ragyogó próféciákat.

Mintha tovaszállott volna minden aggodalom, mintha meghalt volna a gyávaság, nem érezzük a félelmet, a csüggedést a felhevülés, a nekitüzültség szenvedélyes pillanatában.

S ha jönnének a hírek, véres, vesztett csatáknak halk, gyász suttogása, és ha lesznek pillanatok, amikor megtörik, ha muló-rövid időre is, a megfeszített erő, a kétségbeesett bátorság . . . megnémulnak az áradozó ajkak, komor-gyászos tekintettel, lehajtott homlokkal bolyonganak a diadalok tűzszavú jóssai. Meg ne téveszsen a felhevülés mámore: félünk, gyávák vagyunk!

Az erő, a bátorság fényes, csodás munkájában el nem fárad, meg nem lankad véres mezőknek, szenvedő tusáiban. Van-e jogunk, van-e helye és ideje, hogy a kiszenvedett eredményekkel, félő, remegő lelkünket áltatgassuk? Nem látjuk-é gyáva lelkesedésünk színes láthatárán, a távol fekete-komor felhőit? Ott alakul ki, a mi csataterünk. Az alattomos ellenség hadisorba állítja fekete-ölő rém katonáit. Az éhség, a nyomor, a fenyegető fekete gyász végső tusára emelik fel biztosan találó fegyveröket. Készen vagytok-é a küzdelemre, van-é fegyveretek e borzalmas vértelen, fegyvertelen csatára, van-é hitetek, hogy győzni fogtok, van-é erőtok, van-é

bátorsága szíveteknek, nem pillanatnyi, vakmerő kirohanásra: kintartó, megfeszített küzdelemre? Meg tudjátok-é vívni a harcot, mely nem a múltó, vészes idők tusája, nem népek, nemzetek harca kenyér irigyeik ellen, *egy életnek örökösen álló harca!?!* Ha erre van erőtök, bátorságotok, ha nem lesz félelmetek magatok iránt, ha nem rettegetek az embertől, akkor hozzon bármit a véres jelennek jövőtől terhes kebele, ti győzni fogtok.

* * *

„Legyetek erősek, és bátorodjék a ti szívetek,“ mert gyávák vagyunk, nincs bátorságunk, nincs hitünk a magunk erejében! Félve huzódunk meg, boldogan szorongunk a zajos, a lármás tömeg áradatában. Lázasan izgalommal lessük mikor mozdul az előttünk álló, hogy helyébe állva előbbre juthassunk, hogy nagyobb harapás jusson a kövér legelőből, melybe a nyáj élén járók először harapnak bele. Alázatos, remegő hangjával örökös bocsánat kérésekre nyílik ajakunk. A porban nyulunk el, ha a mindenség Atyjához imádkozni merünk: „Oh hisz csak por, hamú az ember, ki beszenyenezi fényes trónusod zsámolyát.“

Szeretjük, beteges hiúsággal a tetteket, melyeket az emberek szépszavú dicsérete kísér. Szeretjük, mert félelmünk miatt meg nem érthetjük, hogy *minden, amit ember tehet, istenien tehető*. Hisszük, rajongással valljuk, hogy a nagyság kiemelkedő állásokhoz, választott kötelességek végzéséhez van hozzákötve, be van osztva hivatalok és körülmények szerint. Lehet-é bátorságunk kimondani, hogy minden körülménynek, *minden foglalkozásnak van költészete, van szépsége, értéke*, ha van ember, erős és bátor, ki megírja, ki megmutatja azt, aki magát hivatalában, foglalkozásában meg tudja élni és munkáját személyes méltóságában kijelenti embertársainak.

Megtanulhatjuk-é valaha, hogy az élet önismerettel kezdődik és ott éri a végét! Tegyük fel az örök cél gondolatot a világ mindenségben, adjuk át lelkünket, titkos önfeladásban a nagy egész bölcs Teremtőjének s el kell hinnünk, hogy hivatása van valamennyiünknek, hogy életünk cél szerinti kell, hogy legyen. Honnan ismerhetnők meg a részünkre írt kötelességet? Kereshetjük-é azt régi időknek kijelentéseiben, de hisz nem ma élünk-é mi, az élet tökéletesedés folyamatának minden más kortól eltérő állapotában? Nagy bölcsek, nagy emberek munkáit lapozzuk végig, tőlük kérdezzük, mi a mi sajátos elhivatásunk!? Lehetne-é, amit ők mon-

danának, a miénk, a mi sajátunk? Lehetnénk-é mi, ha nem volna cél számunkra, bennünk, lelkünkben kitűzve? Ott van valamennyiünknek lényében az a valami, erő, lélek, isteni lehellet vagy nevezzük bárminek, amiben rokonságot érzünk minden teremtett lényel s ami által, különbözünk minden mástól, aminek erejében magunk vagyunk és kell lennünk.

Magunk ismeretére törjünk, tanuljunk hinni lelkünk sajátos erejében s nem lehet az életnek oly borzalmas harca, melyből diadallal ki ne emelkednénk! Erősek és bátrak leszünk és nem tudjuk, hogy azok vagyunk, mert megismerjük a félelmet és gyávaságot! Helyezzük magunkat ön-lelkünk erejének áradatába, mely meg-eleveníti mind, kiket felszínén tart s könnyen, erőfeszítés nélkül jutunk az igazhoz, a teljes elégedettséghez. Mi leszünk a világ, magunk leszünk a jó, az igaz, a szép mértéke.

* * *

„Legyetek erősek és bátorodjék a ti szívetek“, mert gyávák vagyunk, *nincs hitünk a magunk erejében s ezért félünk az emberektől.* Siralomnak völgye e föld, az élet terhe vállainkra sulyosodik. Remegve sóhajtunk. Epedőn, eltitkolt vággyal, véletlen szerencse áldását, magasabb erő váratlan segítségét esdekelyük. Keserű kétséggel telik el lelkünk, ha hiába szorongunk remélt jótéteményt. Elnyomott irigységgel nézzük a szorgalmas munka szerencsését s perbe szállunk az emberekkel, hogy elvették, mi úgy is ránk esett volna, de részrehajlással vádoljuk, megtagadjuk Istent, mert minket, *akaratunkkal ellenkezően is,* meg nem segített. Irigyeljük, és féljük az embereket. Az erőset, a bátort nyíltan magasztaljuk, titkolt gyávaságunkban elveszíteni szeretnők. Vakon nem látjuk, hogy magas, kiváltságos helyét önerejével tette azzá, minek csodáljuk s azt gyávasággal megtartanunk, betöltenünk lehetetlen. Reszketünk az élet nehézségeitől, féljük az embert és törvényeket állítunk. Ösz-szeszűjük a rendelések, az előírások labirintus szövevényét, hogy gyávaságunkban azok védelmezzenek. Így nehezítjük meg az életet: félelemből. Lenne erőnk szembe nézni vele a maga természetességében, lelkünk veleszületett bátorságával s tapasztalnók, hogy könnyebb, boldogabb, értékesebb, mint a milyenné mesterségesen átfurmáltuk. Mért cövekeljük ki minden munkánk, minden cselekedetünk útját? Félelmünk miatt csak rettegés az élet: szórakozni, szenvedni, *sőt szeretni is csak asszerint tudunk, merünk, ahogy azt*

előre, örök egyformán kialkudtuk, szerződésbe irtuk. Élet ez, élő emberek, tudatosan, sajátosan vezetett élete, amikor gyávaságból csak más lehetek, soha ami lehetnék, soha ami vagyok!?

A nagylelkűség, a jóttevés ma besugározza a halványarcú, bágyadt mosolyú nemtőket! Valyon volna-é lelki erejük szembe nézni a nyomorral, a testi, a lelki szenvedésekkel, melynek torzult arcát kegyes lepellel, gyáván letakarják?!

Mindenkit szeretünk, megértő keblünkre ölelünk, mert félünk nem szeretni, mert gyöngeségünknek szüksége van a viszont szeretés emelő, fölfelé csúsztató karjaira! Töltse be szivünket a legtisztább szeretet, rejtse bár ez érzés magába olvasztó tüzében életünk minden nagy eredményét, hozzá kötve egy személyhez, az ő megismert tiszta eszményiségéhez és mi nem merjük kívánni őt, nem hívjuk segítő társnak, mert gyávák vagyunk, mert félünk, hogy emberek érdekeit sértve, csak küzdelemmel szerezhethetjük meg azt, mit lényünk, elhívásunk szerint minden áron birnunk kellene.

Nem fáj nektek, a mának vallásossága? Nem bántja lelketeket az istenfélők kegyessége? Avagy nem a félelem, a remegés hajtja-é őket Istenökhöz? Hátha megbünteti vallástalanságukat? Fizetnek neki kötelességszerű imácskákkal és megvesztegetik jósgát jó cselekedetekkel, a szokás erényeivel!

Embertestvéreim! Legyetek erősek, bátorodjék a ti szívetek! Legyen bátorságtok megmutatni a ti sajátos lelketeket, *követni a lényetekbe irt elhívó szót! Ne féljetek ha gyötrődést, ha fájást jelentene is az sokaknak, az ő lelküknek is van ereje* és a becsületesen küzdők hamarább találkoznak egymás igazságában, mint a kép-mutatók, a gyáván kegyes csalók. Higyjétek el, egyedül önerőnkben vetett hitünk adhat értéket az életnek s ez erő bátorsága vezet győzelemre az életnek véres, kínzó harcaiban. *Bár el nem tűnik egyszerre a harag, a gyűlölködés, de mélyebb, tisztább lesz a szeretet.* Bár ismerjük még a bűnt, lesznek megigazulásra szomjuhozó tiszta lelkű emberek. *Az emberé lesz a föld és Istené az ember!*

Amen.

Az élet terhe.

Galátiabeliekhez írt levél 6^s. „Kiki a maga terhét hordozza.“

Még van erőnk küzdeni, még van akaratunknak erős, nem lankadó akarása kiszenvetni a győzelem ígérését! Vannak, nagyon sokan vannak még megfeszített izmú, meleg szívű féltett szeretteink, kik készen, vágyón várnak, hogy induljanak, rohamra, hadra keljenek védeni egy szentelt föld vérrel megjelölt határait!

Még van erőnk a szenvedésre, még van el nem sirt könnyünk s a féltő, szerető aggódásnak ki nem apadt forrása, mellyel mindennap útra kelünk, áldó melegséggel körül öleljük a hótól takart bércek küzdő szenvedő óriásait.

Még van hite a meggyötört léleknek, még él a reménység a szenvedő szívnek néma fájdalmában s mégis olykor, a magányos órák megejtő pillanataiban nyomasztó terhet érzünk, mely nehéz, mérhetetlen súlyával vállainkra nehezedik! Megérthetetlen, meg nem érdemelt megpróbáltatást látunk a mának véres világeseményeiben. Rendkívüli, életünk folyamatán kívül álló csoda jelenségnek hisszük e szomorú csatakort, mely megszakította mindennapi életünk megszokott folyamatát. Minden vágyunk, minden sóvárgásunk, hogy úgy legyen minden, mint volt. Várjuk, hogy jöjjön hamar a vég, hogy folytassuk a háború előtt megszakadt élet munkát a háború után! Hiú remény, hiábavaló várás! Az életnek nincsenek csuda jelenései. Történések, ha még oly borzalmasaknak látszanak is, mint korunkéi, meg nem szakíthatják az élet-egyetemesen szakadatlan folyamatát! A szokatlan jelenségek újak, de nem rendkívüliek s így a teher, melyet ma oly súlyosnak ítél megrendült valónk, meg nem érdemelt különös büntetés, az életnek örökösén hordozott terhe! „Mert mindenki, minden időben hordozza a maga terhét!“ Rendkívülivé, különösen súlyossá mi teszük a mának terheit, hozzágondolással, meg nem értéssel.

Az életnek mindig voltak s vannak szükségképpen terhei s azoknak viselése könnyű, fájón is gyönyörűsége. Bántó, nehéz csak az a teher, melyet oktalanul magunk rakunk vállainkra.

* * *

Hosszú vándor úton járunk K. embertestvéreim! És hordozunk sok nagy terhet, hajlott, görnyedt vállakon. Volna csak tisztább látásunk, tökéletesebb látó szervünk és megláthatnók sokaknak rejtett súlyos terhét, meghallanók a tört szívek néma panaszait. Vizsgáljátok csak a társaságok mosolygóinak büszke-derős arcát! Oh, ha nézhetnétek azokat az egyedüllét magányos perceiben?! Látnátok a megalázkodás ellágyulását s a titkolt fájdalomnak rávetődött, felfedett, sötét-fekete árnyékát.

Fájó aggodalmak, tört remények terhével élünk s még is valyon van-é, lehet-é okunk az elcsüggedésre? Ha mindnyájunknak viselni kell megpróbáló nehézségeket, ha magának az életnek természete küzdésre hív, „higyjétek el soha erőnk felett meg nem próbáltatunk.“ A mindeneket elrendező bölcsesség, több erő felesleget adott, mint amennyit a természetes élet meggyőzéséhez elhasználni tudnánk.

Nem az élet, nem rendkívüli események, nem is valamely titkos égi hatalom, mi, magunk, tudatlan gyávaságunkban terheljük roskadásig önön magunkat.

Nézzétek a holnapnak lelki szegényeit, kishitű remegőit. Lázás képzeletükben sötét romlásnak, síró gyásznak vész ruhájában közelít a jövő! Útja a pusztulás omladékain visz keresztül, nyomában a kétségbeesés, a nyomor jajjai hangzanak. Elalélnak, összeesnek a kiképzelt jövő súlya alatt s a holnap miatt türhetetlenül szomorú a jelen.

Nem halljátok „Ne legyetek szorgalmatosak a holnapi napról!“ A felületes könnyelműség evangéliumunknak szavai — gondoljátok — s több, mélyebb bölcsesség van e szavakban, mint amennyit a napi, jelentéktelen kicsiségeken élődő elménk egyharmar befoghatna!

Van öröm, élet-öröm az örökös holnapra gondolásban? Komor tekintettel, lehajtott fejjel botorkálva jártok a megélhetés mesterségesen kigondolt szövevényeiben. Legyetek egyszer könnyelműek az Istenért! Tudjátok meg mi a feledés, mikor feledjük mind, mi körülöttünk nyomasztóan, terhelőn égetve forr, mikor

elmerülünk a gondolatok tiszta eszményi világában s a szépnek, a jónak kigondolásában felfrissülünk, új, csodás erővel, bátran várjuk a holnap ébredését.

Lehetséges volna ez, lehetnénk elmélyedő gond nélküliek a felesleg kényelme, a gazdagság nemtörődése nélkül? A szegénység bánt, a gazdagságért gyötrődtek. Mért nem láthattok tisztábban, hogy észrevehetnétek a becsületes, a melegszívű gazdagok nehéz terhét. Életerejüket áldozzák oda, a pénz, a munka lázas szervezésében, hogy sok kéznek munkát, sok szájnak kenyeret adjanak és fekhelyet készítsenek a szegénységben is mosolygó gyermekeknek.

Nem! Embertestvéreim! A nemes, tiszta élet nincs külső feltételekhez kötve! A fényesen terített asztalt, a suhogó selyem köntöst csak azért hisszük az élet elégedettség feltételének, mert kívülről, *a másokéről vesszük életboldogságunk mértékét.* Lelkünk-től idegen célokat, alapnélküli vágyakat állítunk akaratumk elé s ha erőnk elégtelen a valósításra: súlyos tehernek nyomását érezzük. *Önlelkünk-ből merítsük fel életünk eszményét s azért küzdeni, szenvedni lesz akarásunknak panasztalan ereje és bátorsága.*

* * *

Ismerjük el, hogy egy a gondviselője a mának és a holnapnak; ismerjük meg erőnknek mindeneket győzni tudó elégségességét és megszabadultunk a hiába való aggódások bántó súlyától, nem csak, de nem érezzük többé az élet szenvedések fájó terhét. Legyen részünk bár a megpróbáló küzdés, kiérezzük a szenvedés tartalmi örömét.

Hiszen teher nélkül, megsebző harcok nélkül üres, örömét nem érzett pillanatokból tevődnek össze életünk. Mig a szenvedések, a fájdalmak, a küzdés állandósítják, értékke emelik, ténylegesítik örömeinket, a boldogság érzetét. A veszély sejtése, egész igazi erőnk tudatára ébreszt. Jóságunkért, szeretésünkért, ha bánást tűrünk, szent eszményeink valósítása, ha akadályok meggyőzését adja elénk, a küzdés, a néma *tusakodás szenvedése mélyebben égeti szívünkbe a jóság elégedettségét, szeretésünk boldogságát, ragyogóvá sugárosítja nemes ideálunkat s önfeledten érezzük, hogy a teher, az iga gyönyörűsége.*

Van! Van elégséges erőnk! Legyen hát akarásunk szűk kereteibe visszaszorítani a mának életcélá emelt személyi érdekeit,

Van-é, lehet-é nagyobb lelki gyönyörűség, mely nemesít, mely minden vétkezés sarától megtisztít, mint hordozni a terhet, nem csupán magunkért, nem hamar haszonért, de céllal másokért is, nagy eszme megértéseért.

Amikor nem tekintem a konvencionális felfogás jóját vagy merev megállapítását, engedelmeskedem, feladom egész magamat bensőm titkos sugallatának, elszenvedem egy szokásaiban meg-
rögzött világ támadó, mérlegelő gúnyját, maró bántását: ez a teher, ez a küzdés több mint a szenvedés boldogsága: maga az igazán Isten-szerette élés!

Sohase feszítetek vitorlát a félelem elől! Ha kiválasztottatok az élet útát, ha éreztétek, hogy lelketek sugallata vezetett oda, sohase próbáljátok azt gyáván, világfelfogással egyeztetni. Megtagadnátok ezzel magatokat és megtagadnátok a lényetek sajátosságában nyilatkozó életnek egyetemes törvényét. A legnagyobb teher rajtunk éppen mások véleményének örökös, remegve lesése, aggóató kivárása. Nem érdemért dolgozunk, nem dicséretért küzdünk, hanem, hogy magunkat, benső értékünket igazoljuk! Ezért tegyétek azt, amit féltek tenni.“

Mondjátok ki lelketek igazságát, ne féljetez őszinték lenni, mutassátok meg a természetesség bántó tisztaságát, nézzetez szembe e ritka veszedelmekkel: hogy érezzétez a méltatlan szenvedése méltatlanságát. Így, csak így szabadulhattok meg az életnek hiába-való holnapos terheitől.

Csak így lehettek nagy szenvedők, az életnek igazi hősei, kik nem estez össze tehetetlenül, nem merültök gyászos siralmak panaszába, ha felzúg a vésznek hangos harsonája, hanem megéreztez lelketekben azt az erőt, mely küzd előítélettel, közönnyel, gyűlölettel, vesztéssel küzd és tudja, hogy akarata fensőbb, győzőn erősebb minden ellenkezésnél.

Szenvedni és merni némán, nyugodt mosollyal, véleményre, sikerre, életre való tekintet nélkül . . . Emlékeztez embertestvéreim? Emlékeztez a Golgota názáreti emberére? Ő sohasem érezte az életnek terhét!

Ámen.

Tavaszbredés.

Zsoltár: 104 ²⁴⁻³⁰. „Mily számtalanok a te műveid Úram. Mindazokat bölcsen alkottad meg és betelt a föld a te gazdagsággal. Kibocsátod a te lelkedet, és újjá teszed a földnek színét.“

Tavaszbredés! Napsütés: a termékenység melegével, hulló langyos eső tápláló vizével, remény ígéretek friss-eleven zöldje, újjá születésnek, megébredésnek titkos susogása, élet lehelletnek kilélegzése: a tavaszbredés! A rügyező, levélbontó fák hárfáján átzengő tavaszi szél, a virágokkal kirakott fakadó gyepszőnyeg, az esőcseppekből, csodás fényben kibomló, kacagó színek: az ősvallás képei, minden vallás zsoltáros muzsikája.

Ihletett lelkünk himnuszokban imádkozik, biblikus mélységgel dicséretét énekli a legnagyobbaknak, a Teremtőnek, „kinek gazdagságával betelt a föld, kinek kibocsátott lelke újjá szülte a földnek színét“: tavaszbredés!

Vágyunk ki a nyitott természetbe, ott minden parányi hely vonzó, minden halomnak, völgynek van szépsége, költészete, van el nem mondott próféciája: tavaszbredés.

És ha kivergődhetünk apró, zsufolt házaink tömkelegéből, akkor kijutottunk a szabad, a végtelen reggelbe és éjszakába, akkor a derengő reggel ezüstös párájában, az éjjel-csillag fényes kékfeketéjében, testileg hatoltuk át a megfoghatatlan szépséget. Ott künn, az ébredő tavaszban, eltűnnek mind az akadályok, melyek itt benn a záró falak között feledtetik velünk a természet szépségét. Eldobunk magunktól minden gondolatot, a gondnak rabtartó gondolatait és önfeledt boldogsággal türjük, hogy a természet hipnotikus álomba merítsen. Az ébredő erdő derengő, rejtélyes homályával, a felfeslő virágok nyitott, kehelyszemekkel, a mezők végtelen zöldje hívnak, kísértenek, hogy velük éljünk, éljük a célok tudatos, nagy életét.

Avagy Ott künn nincs történelem, egyház, állam rá vaspántolva az isteni égere, az örökkévaló időre, a zsarnok jelen magába ölel otthont, foglalkozást, életkörülményt és mi, diadalmámmal triumfálunk a természettel: tavasz ébredésén.

A tavasz, a szent tavasz csodás dolgokról beszél, az öröm hangjain mély dolgok kijelentését lopja szívünkbe. *Célról, megújulásról* szórakozással, *való példákban tanít*, megmutatja a természetet a maga egyetemességében, céltudatos életével, az ébredés varázslatos bájával.

A természet változatos, örök szépsége rejtett érzéseket vált ki lelke mélyén. Képzeletem a regék, a mitoszok ragyogó világát varázsolja elém. El fog a vágy, hogy magasztaló énekek rímes zenéjében megmutassam a természet csodáit, hódoló szeretetet ébresszek szívetekben! Szín, dal, örömmézés lelke tartalma s mégis mikor átfordítom azt, szavakban elétek adom: a meglankadó ember szomorúságát, kétkedését, bizakodó feltörését olvashatjátok abból. Keresem a célt az élet tusakodásában és nem félek bevallani, hogy üresnek, tartalmatlannak, reménytelennek látom annyiszor a küzdést. Belefáradok a keresésbe és csüggedő lelkemben felhangzik a végzetes: miért? Miért? Visszhangzik a ti lelketekben is e kérdés? Megkínoz és meggyötör megfejthetetlen rejtélyével. Ma minden fegyverdörej, minden elesett erős férfi utolsó sóhaja, a gyászoló fájdalom feltörő panasz szavai, a nélkülözés elcsukló siralmi, mind ez a szó: miért? A lesujtó céltalanság, a bizonytalan máról-holnapra élés, a tétlen lemondás miértje! Oda van vésve e szó ma, az emberek elborult tekintetére és még keserűbbé teszi e végzetes kor megpróbáló pillanatait! Fájó gondolatok között jártam, kerestem a vigasztalást s vártam a szabadulás lehetőségét! S bár az élet terhe meg nem könnyült, bár a jövőt fekete-sötét borítja, felderül arcom, látom az életet a maga győzhetetlenségében! *Látom csodás diadalmas újságában, az ébredő természetben.* Látom és csodálva megértem a szavakat, „betelt a föld a Teremtő gazdagságával.” Bölcsen teremtett mindent az Úr, de tudatlanságában, csak keveset érthet az ember! Avagy nem csodálkozva kérdeztük-é annyiszor: hol van, mi a természet és a látottak után, titkon, valamely rejtett hatalomra gondoltunk! Ámulva, irigyelve figyeljük a nagy mindenség, megszakítás nélküli, törvényszerű, célszerint emelkedő életét s keserű

lemondással szabadulni vágyunk az emberi élet látszólag zavart, rendezetlen birodalmából! *Elkülönítjük az embert és a természetet s minden próbált természetességünk, csak szegényes utánzás.*

A nyomasztó, elcsüggesztő hatás, Embertestvéreim! éppen, ez elkülönítés eredménye, amelyet egyedül nevezhetünk mesterségesnek, mert hamis. Minden más, mit ember tesz természetes, mert a természet fogalma magába öleli az embert. Természet és ember részei egymásnak és a mindeneket teremtő bölcsesség a fejlődés, a tökéletesedés örök célját adta az ember elé is feladatúl. *A földtől soha el nem szakadhatunk. Ami a víz a szomjazónak, az a föld a szemnek, a kéznek, a lábnak: kemény víz, hideg tűz!* A természetet soha meg nem tagadhatjuk, magunktól el nem választhatjuk. *Az ember fejében hordozza a világot.* Az egész asztronómia, a természettudományok minden rejtélye: benne van egy gondolatban. Agyunkban van a természet egész története s ezért mi vagyunk prófétái, felfedezői titkainak. Nincsen tudományos igazság, nincs felismert törvény, mely ne élt volna valósulása előtt *az ember megérzésében.*

* * *

A természet az emberben él, öntudatlanul törvényszerű életét, az ember emeli tudatra — ezt mondja, bizonyítja értelmek: elnyomhatnak-é még is, az életnek fájó történései? Ismertek-é lemondást, csüggedést, megalkuvást a természetben? Nem beszél-é minden könyvigazságnál meggyőzőbben a tavaszi ébredés, a szent megújulás? A tavaszi szép álmokat, egy munkás nyár gazdag eredményét, a hervadó ősz szelid, szomorú békéjét, mind semmivé tette a zord télnek zivataros pusztítása! Úgy látszott, hogy elveszett minden, hogy meghalt az élet! Az élet? *Az élet örök, az élet Isten!* Kibocsátja lehelletét és mindenek megújúlnak fák, virágok, hegyek, völgyek örömben újjonganak: új tavasz ébredésén! A természet nem érzi, nem mutatja a vesztes fájdalmát, egyetemes célért küzd és erejének tudatában újjá szüli magát.

Hát mi, emberek, kik bele tartozunk a természetbe, kik világ-mindenséget hordozunk elgondolásunkban? Mi elbuknánk? Életünknek, ha elpusztulnak munkás eredményei, szomorú jelenünk, ha elfedi a jövő örömgéretét: megadjuk gyáván magunkat, megtagadjuk, lábbal tapossuk emberiességünket, az isteni lehelletet keblünkben? Eldobjuk kis hitüségünkben az élet isteni erejét, mely

újra teremt tudatlan gazdagságban egy holtan alvó világot, *mely a tudatosság legmagasabb fokán, lélekké nemesül keblünkben?* Soha! ember testvéreim! Soha! Pirulva kell fogadalmat tennünk az ébredő természet legszentebb templomában, hogy máról-holnapra élésünkkel, céltalan bolyongásunkkal meg nem szakítjuk az élet egyetemes folyamatát! Mi mesterek, alázattal tanulunk tőle egyetemességet és *nem szégyeljük gondolatainkat, ideáinkat, nem félünk azok szerint élni, ha a természet elég vakmerő, azokat törvényeiül elismerni.*

Célokat, eszményeket keressetek mindenütt! Kövessétek azokat, *ha tulzott, ha sértő is a kitűzés!* Kövessétek lelketek egész hitével, meggyőződésetek minden melegével, a természetélet vakságával, *hisz fanatizmus, szélsőség nélkül nincs elégségesség.* Lehetetlenség? Ismer-é a természet lehetetlent? Ismerhet-é lehetetlent a törhetetlen emberi akarat? Minden sikerben benne van a vesztes sejtelme, de minden vesztes megújult erőt teremt az újabb győzelemhez. Lehetetlent csak az ismer, ki valósítását soha sem próbálta, de ki erejében bízva sokat próbált, mindent nyerhet.

Tavaszi ébredése! Napsütés: a termékenység melegével, hulló langyos eső tápláló vizével, remény ígéretek friss-eleven zöldje, újjá születésnek, megébredésnek titkos susogása, élet lehelletnek kilélegzése: a tavasz ébredése! A rügyszövő, levélbontó fák hárfáján átzengő tavaszi szél, a virágokkal kirakott fakadó gyepszőnyeg, az esőcseppekből, csodás fényben kibomló, kacagó színek: az ősvallás képei, minden vallás zsoldáros muzsikája.

Ihletett lelkünk himnuszokban, imádkozik, bibliikus mélységgel dicséretét énekli a legnagyobbnak, a Teremtőnek, „kinek gazdagságával betelt a föld, kinek kibocsátott lelke újjá szülte a földnek színét:“ tavasz ébredésén!

Ámen.

Megújulás.

Efézus : 4²³⁻²⁴. „Megújultatok pedig a Ti elméteknek lelke szerint és felöltöztétek amaz új embert, mely Isten szerint teremtetett igazságban és valóságos szentségben!”

„Átkozott világ, gonosz emberek, gyűlölt élet, sebző, fájó napok!” Hányszor, mennyi elszorult szívből tört fel a keserű panasz. Kelletlenül hordoztuk a szenvedések méltatlan keresztjét a reménytelenség hosszú napjain s elgyötört lelkünknek nem volt más vígasza, mint a tűrőn várás! Jöhet-e több, rosszabb; érezhetünk-e fokozottabb, élesebb fájást? Elmulni, nem érezni semmit, nem tudni semmiről, annyiszor megváltás volt e gondolat, a megpróbálások kínzó életében! Alig mertünk élni a jelenben, melynek minden perce új, szokatlanul bántó meglepetéseket hozott! Emlékeinkbe temetkeztünk. Gondolatban elhoztuk a békés élet multját s elsíráttuk immár feledésbe borúlt örömeit. Sírtunk, szomorkodtunk, míg bele nem fásult a lelkünk, míg meg nem szoktuk a jelen történéseinek újságát, míg meg nem találtuk a magunk cselekvő helyét a mának véres, világforradalmában!

Ma! Ma keressétek a csüggedő arcokat! Az elszántság törhetetlen akarat ereje, ma acélos derűjével vonja be az arcokat. Az éledő remény tüze kicsap a megtört fényű szemekből s a diadal örömmámora a megnyugvás szelid sugarával üdíti fel a vesztés fájdalmában összetört szíveket.

A világháború hosszú hónapjai soha nem ismert eseményeket vetítettek szemeink elé! Megértették bátortalan lelkünkkel az újságnak, a változásnak eddig félve emlegetett tényét. Minden nap, minden pillanat újságával ejt bámulatba s a siker, a győzelem az övé, ki gyorsan ért, minden helyzethez hozzá újul s mint egész ember oldja meg az új körülmény új feladatát.

Régi világunkat örökre elveszítettük, de akarnunk kell, hogy a jövő a miénk legyen! A régi világ romjai régi szokásokat, sok megállapítást, tisztelt értékeket eltemettek! Ne ássunk ernyedten a romok alá: Újúljunk meg a megváltozott világban, a mi elménknek lelke szerint is! Hisz a világ mai újulása, ha fájdalmas eszközökkel történik is, de nem esetlegesen. *A megújulás örök törvénye a világmindenségnek, maga az élet, az embernek élete.* Ezért beszélek megújulásról s szólásomban követem lelkemnek sajátos sugallatát. Nem török pálcát a jó és a rossz felett! Nem az elfogadás kényszerével ható megállapításokat: gondolatokat adok elétek. Megakarom zavarni a túl elégedettség lelki tétlenségét, hogy a megújulás erejének tudatára ébredjenek, hogy új gondolatokkal, új vágyakkal, új világban, új emberek küzdjék fel magukat. *Nincs megállapított, elfogadott tény, ami szent volna előttem, de nincs is semmi ami profán lenne. Keresek járadhatalanul, multa való tekintet nélkül úttalan úttal a hátam mögött.*

* * *

Isten egy mindenütt jelen való központ, melynek látóhatára kiterjed a végtelenségre. E központtal a lelkünkben indulunk el az élet útjára, arra az útra, mely nem más, mint az igazság keresése! Keresünk újabb, magasabb, többet felölelő igazság után szomjuhozunk s így vonjuk az újabb körleteket kiindulásunk központja köré. Vonjuk azokat a végtelenségig, mert az örök igazság elérhetetlen, mert az élet keresésnek nincs határa. A természetben nincs vég! Minden vég új kezdetet jelent, éjjélre új hajnal hasad, minden mélység alatt egy újabb nyílik.

A megújulás ténye szent szinboluma az örök Elérhetetlen, a tűnő Tökéletes erkölcsi jelentésének, mely köré bár találkozó emberi kezek nem kapcsolódhatnak, de sugalmazója és megítélője minden sikernek.

Ismertek-e a természetben változhatatlan tényeket, megállapításokat? Az univesum hajlékony, alakítható! *Az állandóság nem valóság, csupán fokozati meghatározás.* Életünk mai formája, kulturánk városaival, intézményeivel, szokásaival, egy idea testesülése. De emelkedjünk csak fel egy más gondolathoz és íme minden meglevők eltűnnek. A fényes görög kultúra, mintha jégnek lett volna olvadó szobra, eltűnt. A genius, mely alkotta, újat teremtett helyére. Régi nagyságok alá estek az örvénybe, melyet az új gon-

dolat nyit meg minden régi előtt. Új országok nőttek fel régieknek nyomán, új nemzetek megelőzők szétesett elemeiből. Ma látjuk szemeink előtt a megújulás folyamatát, régiak múlásának fájó, romos képét, újjá születésnek hajnal pirkadását

* * *

Amint az élet, úgy az emberi élet egy magából kiömlő, evolváló körlet. Alig észrevehető kicsiny pontból indul és terjed minden irányban tágabb és tágabb köröket írva maga körül. Minden új kör egy új gondolat teremtése s kiterjedési határa az egyéni lélek erejétől függő. A tömeg, az átlag nem szereti az újságot, behálózza magát az események körforgásába, belecsondosodik egy vallási formába, társadalmi szokásba, üdvös intézménybe és féltékenyen védekezik a legnagyobb bűn, az új teremtés ellen. De az erős tettrevágyó lélek áttöri a bekerítő falat maga körül és új látóköröket nyit meg az élet mélységei felett. A forrongó szív, az akaró akarat szétüti börtönét és végtelen erővel tör új eredmények felé.

Lehetne-é külső, gátló akadály, látó-határ számunkra? *Hisz minden végső tény csupán első egy új sorozatban s minden általános törvény csupán részleges ténye egy ma még tán rejtett, egyetemes törvénynek.* A holnap gondolatában ott van a képesség, mely halomra dönti a mának minden tanát, nemzetek szentelt hagyományait, tökéletesnek bélyegzett törvényeit. *Egy ember sem annyira munkása a világnak, mint inkább sugallata annak, ami lehetne: egy eljövendő kornak élő próféciája.*

Gondoljunk a lélekre és megértjük, hogy az emberre nézve nincs szilárd, véglegesített pont. Valamennyien hiszük, hogy soha teljesen meg nem értettek s ha Istennek lelke él bennünk, valóban, másképp nem is lehet. A titkos kamra, a szív legbensőbb rekesze mindig zárva marad s ezért éreznünk kell, hogy fel nem fedett, nem ismert képességek élnek bennünk.

A folytonos törekvést pedig, hogy magunkon felül emelkedjünk elárulják összeköttetéseink, társasági viszonyunk. A természet édessége a szeretet, de ha szeretek valakit kínoznak fogyatékoságaim. Ha felettem áll, próbálom fölemelni érzéseimet új magasságba: Egy ember nagyságát mutatja barátainak egymásután következő sorozata. Minden új igazságért, minden új gondolatért elvesztett barát után, egy jobbat talál. Minden személyi

megalkuvás, minden körülményi szempont nagy értékek áldozását kéri s mi oly sokszor eladjuk az angyalok trónszékét egy múló, zavaros öröm percért. Mennyiszer megtanuljuk e keserű leckét! Pedig az emberek csak addig érdekelnek, míg korlátoltságukat megismertük. Azután sem kedvesség, sem talentum, sem a tudás nem kárpótól. Vonzó, elbűvölő volt tegnap, szent remény, beláthatatlan tenger s ha ma megtaláltuk partjait: látjuk, hogy tavacska csupán s nem bánjuk, ha soha nem is látjuk újra.

A folytonos megújulási, tökéletesedési törekvésnek forraló ereje, az összes életkörök központja, mely felette áll tudásnak, teremtésnek, gondolatnak: *az élet. Lelke* öröktől fogva munkás, hogy magához hasonló életet, méltó gondolatot hozzon létre, de hiába, mind az, mi létre jött csak tanít, mutatja, hogyan lehet alkotni jobbat, tökéletesebbet. Így a mindenségben semmi nem pihen, nem alszik, nem is állandósúl, hanem mindenek megújulnak, fejlődnek, tökéletesednek. Mért hozzunk hát fájdalmas ráemlékezéssel ócskaságokat, relikviákat a jelen új órájába? A természetben minden pillanat új, feledésbe merül a múlt, szent egyedül az eljövendő. *Semmi sem bizonyos, csupán az élet, az átmenet és az akaraterő.* Még a szeretetet sem lehet megkötni esküvel vagy okmányilag biztosítani egy tisztább, mélyebb szeretet ellen. Nincs oly fenséges igazság, mely kicsinyesnek ne látszanék holnap, egy új gondolat fényében.

Az élet a meglepetések sorozata s amikor lényünket építjük sohasem tudjuk előre a holnap örömét, lehetőségeit. A megszokás, az érzékek munkáját, valamennyire megláthatjuk, de Istennek remek művei, a lélek növekedése, egyetemes momentumai rejtve maradnak.

Az egyetlen dolog Embertestvéreim, mely után olthatatlan vágyakoznunk gyönyörűséges: elfeledni magunkat, elveszíteni az örökös emlékezést, tenni valamit anélkül, hogy tudnók hogyan és miért: Húzzunk új körleteket magunk és az egyetemes élet köré.

El ne csüggedjünk! kétségbe ne essünk, ha fenyeget a boldog napok szomorú vége. Újult erővel, küzdésre feszült izmokkal, lélekben megújult elmével várjuk az új, ragyogóbb kezdetet. Megújulás az élet törvénye, romlásban újulunk, vesztesben nyerünk s a fájdalom könnyeiben feltűnik a vigasztalódás ezerszínű szivárvány fénye. „Újúljatok meg a ti elméteknek lelke szerint!”

Amen.

A szeretet.

Ján. 13³⁴. „Új parancsolatot adok néktek, hogy egymást szeressétek!”

„Minden mulandó, hiábavalóságok hiábavalósága“ : hallottátok a régi idők bölcsének szólását s lelketek a végtelenről szötte tünékeny álmoképeit. Éreztétek, hogy a végességnek szükségképpen van végtelenje, de a nagy ellentéteket leküzdeni nem tudtátok. Mert látszatában, igaz, minden véges, minden hiábavaló, de a valóság végtelen és minden látszatnak van élő valósága. Így tévesztette meg ítéleteiteket a világban tapasztalt sokféleség, az egymással szembenálló ellentétek látása. Ma már külön részekre szedtek minden dolgot s az ellentétjét keresitek minden egyezésnek. Tagadása kell, hogy legyen minden dolognak s az igenlés sem egyéb, mint valaminek a tagadása. Pedig az ellentétek egységet fejeznek ki, az egy, mint sok jelenik meg, de csak látszólagosan, mert a valóságban mindenben benne van az egység fogalma.

Hányszor emeljük a látszatot élet igazsággá s szenvedjük egy külsőségeiben megismert világ megverő szolgaságát. Felismerjük a világmindenség örök törvényeit, szükségképpeni változhatatlan rendjét s megelégszünk e felfedezéssel. A vaskapcsos törvény korlátaiba beletörjük magunkat s elhisszük, hogy az életnek legmagasabb formája a törvényszerinti élés. Hogy értessem meg előttetek, hogy a törvény a szolgaság láncába veri szabadságra vágyó lelkünket! Csak út, eszköz egy magasabb világ felé, melybe ha elértünk, a szépség, a szeretet birodalmába : felül állunk minden kötöttségen. Mint valóságot, értjük a végtelent, az örökkévaló Egyet, a mindenség bölcs Teremtőjét.

Külsőleg vizsgáljuk a nagy mindenséget : felfedezzük benne az okság törvényét, látjuk a természet műhelyét, mint hatalmas gyártelepet, mely örjítő zsibongással végzi alkotó munkáját. Bensőnkben, ha szemléljük e kattogó-izzó világképet : ott a csöndnek, a békének birodalma.

A virág kívülről, ha nézzük szükségképpen gazdasági törvényeknek hódol. Színe, illata, gyümölcse, mind célt szolgál. Ott künn a természetben szolgál, de ha szívünkbe lép felszabadul és csak szépségét látjuk. Egy hirnök az örök szép világából, izenét a mindenség Atyjától s felismerni véljük benne az örök Egyetlen, testesült szeretetét.

A szenvedések, a megrázó történések, mint fenyegető kereszt feltünő, sötét árnya, lelkünkre nehezedtek. Hiábavalóságnak tűnik minden. Vértő szívvel a Golgotának útját járjuk. Van-é szabadulás a szorongó kétségek zürzavarából, meggyötört lelkünknek lehet-é megnyugvása?

A názáreti Jézus, a kereszt útját járó halálsejtelmekben élő, nyugodt lelkű mester azt mondja, hogy van! Van békessége, szabadsága, öröme az életnek mindenkor, csak szeressétek egymást!

* * *

„Fiaim kevés ideig maradok veletek.“ Az elmúlás fájó veszedelme megsomoritotta a jó Mester szívét. Ott állottak körülötte, kiket szeretett, a tanítványok serege! Mit hagyjon ez embereknek örökségül, ha ő nem lesz majd velük? Mivel kárpótolja őket, kik elhagyták övéiket, a családi házat, a békés foglalkozást, nyugalmas életet? Micsoda erővel övezze e tévelygőket, hogy a megalázás, az üldözés, a kiközösítés minden szenvedését nagy lélekkel viselhessék? „Szeressétek egymást,“ így szólott remegő, kétséges szívű övéihez s néhány rövid szóban megmutatta az életnek rejtett kincsét, győzhetetlen diadalmas hatalmát. Nem érintette a tanítványok nyelvét eleven szénnel, hogy tűz szavukkal megverjék a bűnös világot, nem varázsolt karjaikba csodatevő, különös erőt — többet, értékesebbet mutat meg nekik: a szeretetet!

Mondjam-é mi a szeretet, megmutassam-é azt nektek? Avagy nem látjuk-é azt meg két szemnek összevillanásából. Megértjük az érzések mélységét, rokonságot érzünk velük, hisz az egész világ szereti a szerető sziveket.

Avagy feledhetnők-é ez erőnek ébredési korát, amely újjá szült lelkünkben mindent, amely a költészetnek, a zenének, a művészetnek hajnal ébredése volt bennünk? Amely ragyogó fényvel sugározta be a természet arculatát, amikor olvastuk a csillagok írott leveleit, hallgattuk a lég titkos, összhangzó énekét?

Ez erő ébredésének pillanata, örök, kitörölhetetlen ténye éle-

tünknek. Új emberekké lettünk, új megértéssel, új és határozott tervekkel. Erejének hatásában a jellem és célok vallási komolysága töltötte be lényünket. Éreztük, hogy vagyunk valami: lélek, személy. De ez az érzés még sem, ne higyjétek, hogy az ifjú kor, a húsz év kizárólagos érzése; ha ott, ha akkor is ébred, de soha el nem hagyja a szívet. *Egy tűz a szeretet, mely a magányos kebel szűk tűzhelyén lobban fel, míg egy más szív vándor szellője kippattantja szikráját, hogy izzó hevével, nemes boldogító lángjával fölgyujtsa az egész világot.*

Valyon gondoltatok-é arra is, mi pattantja ki e szikrát és mi viszi tovább rejtett szárnyain, hogy átmelegítse minden kebelnek hideg tűzhelyét? Mert eredeti ősz forrása, megelevenítő ereje van e különös erőnek, mely közel fekvő, érthető minden ember előtt: a szép. *A szépség volt, a szeretet első prófétája, a szépség a szerető ember első tanítómestere.* Leírhatnám-é kézzelfoghatóan, meghatározhatnám-é kötött formákkal, hogy mi az. Avagy nem abban áll-é, bárminek is az igazi szépsége, hogy leírhatatlan! „El-el! oly dolgokról beszélsz, melyet egész életemben hiába kerestem és soha megtalálni nem fogok.“ *Megértitek-é, hogy minden szép, akkor szép, amikor kisiklik a szemlélődés, a kritika szétszedő kése alól. Amikor őt, kit szépnek tartok, senki máshoz hasonlítani nem tudom. Egyedül áll a maga vonzó birodalmában, mert szép. A szépség fokán nem látom a húst; a szobor, a festmény megszűnik kő, vászon lenni, visznek, vonzanak fel egy magasabb világba és ösztönöznek, serkentenek, hogy megkisértsem a lehetetlent, hogy törjek az elérhetetlen után.*

* * *

Ne gondoljátok azonban, hogy a testi szépség, a külső formák mindent jelentenek. Ellenkezőleg a szép értéke éppen abban a csuda erőben van, mely a múlandó, változó megnyilatkozási alaktól tovább viszen föl a lélek, az örök szép fenséges birodalmába. Az egyéni szép csak eszköz, mely által a lélek az egésznek ismeretére jut és közösségbe lép minden igaz és szép lélekkel. Megtanulja elválasztani a tisztát, a nem tisztától, a szépet, a még nem széptől s így a teremtetett lelkek létráján eljut az istenség ismeretére és szeretetére. Így tisztul meg a földi szeretet, mielőtt találkozik örök-ős forrásával, az isteni szeretettel.

Értitek-é most már, mért hagyja Jézus övéire, mint legszentebb

örökséget: a szeretetet? Új törvénynek mondja azt és valóban nem volt-é az? Bár szeretett az ember régen, mielőtt a názáreti Jézus prófétálni kezdett, de szolgasága, de törpesége megkötötte lelkét, Megállott a forrásnál, a testnél, a részlegesnél s szeretete gyűlölete is volt ugyanakkor. Nem ismerte, nem értette a szeretetet, mint a szabadság új törvényét, mely emberi lelkek szépségén át a mindenség jóságos Atyjához vezet s egyedül építheti Istennek földi birodalmát.

A szeretet az egyedüli erő, amelyben megbékül az életnek minden ellentéte, értéket nyernek a múltó részek, mint a végtelennek megnyilatkozásai. Súgarai, mintegy kiáradva a mennyei tűzforrásból, átforrósítják a lelkeket, mindent új fénnel sugároznak be. Szeretettel, ha betelik lelkünk, felül emelkedünk környezetünkön, a körülmények kicsinyes alakulatai elveszítik értéküket. Vágyunk, törekszünk, hogy összhangzásba hozzunk, emeljünk, eszményiesítsünk mindent. *Meglelkesül testünk és testté lesz bennünk a lélek.*

Embertestvéreim! Egy szeretetnek állunk szolgálatába valamennyien, amely nem ismer nemet, személyt, részrehajlást, hanem igazat lát és boldog nyugodtságot teremt mindenütt. *Mért tagadjuk ki lelkünkben e csodás erőt, mért engedünk útat a múltó események leverő csüggedésének, bátorlanságának?* E világon minden örömré van elhíva: szeretet s ha betelünk e csodás erővel, ha mindent a szeretetre építünk: bensőnk békéjét, bizó elégedettségét, a világkép ijesztő kattogása meg nem zavarhatja, világtragédiák el nem vehetik.

Csak fel a szenvedések keresztjével, fel a megterhelt, hajlott vállakkal: a szeretet jegyében. *Egyetlen érzés szívünkben, melyért szenvedni gyönyörűség!* „Szeressétek egymást!”

Amen.

Emberek hitéről.

2. Korinthusi levél 4¹⁸. „Hittem és azért szóltam; hiszünk mi is és azért szólunk.“

Megejtő látomások . . . Annyira ellentétes életjelenések! . . .

A lelki ébredés, örömtől fénylő tekintetek, a néma hit lángja lobogása a reményben kigyúlt szemekben: itt az imádságnak házában . . .

S ott . . . a megtámadott, a kicsúfolt haza határain megfeszített izmú fiai előszegett nyakkal, vérbe borult tekintettel rohannak: „Előre!“

Itt . . . a szeretetnek imája, béke éneknek halk zengése száll hívő emberek ajakáról; sejtelmes hitnek áhítatával, kibomló, ébredő életnek lehelletével telik el a templomi ívek boltozata. Ott . . . milliók diadal ordítása, elakadó halálkiáltás, csatagépek dübörgése rázza meg a földet s a tavaszi szél halálnak nehéz, fojtó szagját hozza a bérceken át, csöndes városok ablakai alá!

Nagy ellentétek világképe bomlik ki előttünk. Élénk, változatos színei beszélnek, magyaráznak, megértetnek: Nyugtalanító kétség tölti be lelkünket. Fegyverrel kezében, mint véres rém kinnal és halállal felszántott úton keres boldogulást a keresztény ember. Szeretetet, megértő emberiséget hirdet a kereszténység; szabad, nemes, szellemibb életet ígér, a vallásos munka béke gyümölcsét. Igérte két évezreden át, hirdette a szent testvériséget, az isteni békét és hozta a műveltség századában, a fényes katedrálék, művészi templomok sok papos földjére, isten-ítéletnek életírtó fürgetegét. Vallásotok, kereszténységetek meghalt s a kétségbeesés fájdalmai között izzón éget a megcsalódás, a jövőtlenség sejtelme. Egyház, biblia, szent evangélium beszéltek, de nem adták a békét! Távoli, csillagvilágok fényözönében székelő Istenetek, ki nagy pecsétes könyvébe titkon írta be életeteknek dolgait, elfordította

látó szemeit a nyomor-földtől. Hiába töltöttetek be annyi előirt vallási rendelést, hiába áldoztatok fel annyi vasárnapi, nehéz ima-órát a drága élet-időből, mind nem volt elég, nem vehettétek meg rajta a jóllét bőségét, a meg nem szűnő örömöket, az Istenes élet örök békéjét.

* * *

Halljátok meg az utcáknak fenyegető morajlását, a feljajduló tömeg vészes kiáltását. Ember tömeg, mely soha nem ismert hitet, nem értett Istent, megtagadja kereszténységét, lábbal tapos evangéliumot. Hiszi, elborult tekintettel vallja, hogy kijátszották évezredek Istenes beszédeiben, be nem váltott vallási ígéreteiben!

Panaszol, kétségbeesve keres, beszél, mert van vallása, de nincs személyes hite, nincs élő, megértett Istene. Tudatlanságában is, azért megérzi, hogy az Isten-Atya nem küldi véres csatákra ember gyermekeit, vakságában is hinni meri, hogy *az embertestvériség* nem kába predikátorok üres eszménye: *az életnek, a fejlődő, tisztuló, szellemibb élésnek legszentebb alapja.*

Beszél, mert nincs hite s mert egyházak írták vallását, mert évezredes hagyományok mútattak előtte Istent, a vesztő jelen bomlasztó zavarában érzi, hogy megcsalták, érzi és megtagadja a tehetetlen vallás Istenét!

Valamennyien hordozzuk a csalódottság nehéz súlyát! Anynyian, kiknek húsába és vérébe hasított a jelennek véres vasa, mind ti lelki szenvedők, az elgondolás meghitt perceiben, félve — rémülten gondoltok a vallás — a kereszténység elégtelenségére. Vádoljuk a vallást, hogy megcsalt, *de nem vádoljuk magunkat, mert vallásunknak nincs elégséges ereje! Eldobhatok-é valást magamtól, mely az én vallásom, melyet hiszek azért, mert az enyém? De a mi kereszténységünk, a mi vallásunk nem volt a miénk soha.* Bizonyítja a jelen minden lesujtó borzalmával, mely sivár ellentéte, merő megtagadása mindannak, mit hit cikkeinkben, valláserkölcsei törvényeinkben magunk elé írtunk. *Templomaink hitét kikülönítettük életünkben; Istenünket egy fényes mennyei világ trónjára ültettük, hogy csak akkor jöjjön le hozzánk, ha erejére szükségünk van. Papirra írtuk a vallást, hogy imádkozhassunk szájjal. Es a csinált — mesterséges vallás* valóban megcsalt, de megcsaltuk benne mi magunkat. Vallottuk benne azt, amit nem hittünk, adtuk benne másoknak azt, mi nem az övék. *Igaz csak az a vallás, mely az én val-*

lásom, az én sajátom. Mi volt a Jézus vallása, *személyi hit*, igazsága *egyéni megállapítás* és a kereszténységnek, mint vallásnak problémája, csak akkor fog megoldódni, mikor a krisztusi igazság, a jézusi hit *újra egyéni lesz, minden embernek személyes hite*, igazsága. Az én vallásom soha meg nem csal, mert az enyém. Az enyém, mert megélem azt. Az evangéliumok vallása élet, ezért hiszem és beszélem azt, de betöltenünk legszentebb érzéseink, legtisztább gondolásunk valósító munkájában lehet. A jövő emberének ezt a vallást kell nem hinnie, nem vallania: *megélnie.*

* * *

A multnak lehettek egyházai, volt vallása a letűnt századok emberének, de hite, keresztény embere csak a jövőnek lesz. *Hisszük kereszténységünk életerejét* s ezért fegyver dörgésben, vérnek folyásakor a vallás örök igazságát mutatjuk meg a jövő emberének. Ez a véres kor a béke hajnala, ez a pokoli küzdelem, vérbefúló örület, a jövő kereszténység szeretet evangéliumának bevezető akkordja! Hiszünk és ezért beszélünk! Ez a kor tanúságra hív, hogy két évezred hiábavaló próbálkozása után megmú-tassuk vallásunkat! Evangélium, mely csak külsőségeiben érint embereket, mely filozófiai spekulációt, képzeletet, egyházi érdekeket foglalkoztat: *nem a világ-ember evangéliuma.* E keresztjáró, kísértő kornak csak egy evangéliuma lehet, *az életnek evangéliuma* amely vele küzd a megszenvedett, sajgó szívekkel és mint halvány remény fénye bevilágítja a kétség fekete sötétjét. Hihetünk-e egy távoli Istenben, holt Krisztusban, képzelt világban, mely más, mint jelen küzdésünk világa? Mit adhat egy régen lepecsételt könyv soha igazán meg nem értett betűivel? Mind-mind hiábavaló! Az embernek, minden időknek hite: *hit egy élő hatalomban, egy lel-künkben szüntelen teremtő Istenben, az élő jelenben, hit egy magasabb elért, kiküzdött életben, az emberben, ki teremtő hatalmában föláll a porból; hit: sajátos gondolatunk és érzéseink értékében, önerőnk elégségességében.* E hitnek megvallása, élővé valósítása: ez lehet a mi tiszta, emberi vallásunk.

A szenvedés, a szegénység, szétomlott városok földönfutói, csatamezőknek annyi nyomorékja mind hitet kér, keres! Hitet, mely életösszhangot hoz a jelen káótikus zavarába, mely békét, megértést, szeretetet ad a kintől vonagló földnek.

Felfogott béna karok felénk nyulnak, világtalan szemek belénk

mélyednek. Tőlünk várják egy tisztább, nemesebb élet öröm-izene-
tét; pihenéstelen munkára űznek, hogy fölépítsük az emberiség
kiálmodott szeretet — örök — városát!

Mi, ma, az életnek jövőjét alapozzuk, embertestvéreim! A
teremtésnek tüze ég csontjainkban, az akarásnak ereje feszíti lel-
künket; szenvedünk, veszítünk, odaadjuk mind, amink van, amik
vagyunk — mind — mindent a napért, amikor élet és halál mult,
jövő és jelen szent közösségbe kapcsolódik s ráfonódik a szerető
Istennek szívére.

Ámen.

Isteni gondviselés.

Példb. 16°. „Az embernek elméje gondolja meg az útat; de az Úr igazgatja annak járását.“

Azt mondják, hogy a háború véres keze egy fényes, magasabb rendű világ polgáraivá emelte fel az embereket. Mondják, hogy mint bátor, félelem nélküli hős küzd a gyáva, erőtelen. Mondják, hogy az önzés sötét árnya tova suhant a könyörületesség, a segítő szeretet diadalmas fényétől. Mondják, nagy örömmel hirdetik, hogy megteltek a templomok, megtért a büszke, bűnös ember, magát megalázva, mellét veri és égi segedelemért esedezik!

Megváltozott, kicserélődött, megnemesedett, felmagasztosult az ember, mondják, a háború hatásában.

Mondják, mintha a háború valamely különös varázslatos hatalmasság volna, mely váratlanul, ismeretlenül jött, hogy átgyúrja, átformálja az emberek lelkét, hogy új tetszetősebb irányt adjon az életnek. Nem a felületes gondolkodás képzelt varázslója a háború, találóbban egy hosszú számvetési naphoz hasonlíthatnók. Vártuk, hogy eljön és minden erőnket megfeszítve készülődtünk, hogy eljövetele ne legyen meglepetés. Az anyagi jóllét, bőség, tudtuk, csak egyik követelmény és a győzelem azé, ki szellemiekben, lelki értékekben többet mutat.

Eljött a számbavétel nagy napja, s mert senki többet, mint amennyije valóban van nem mutat; mondják: mások lettek az emberek.

A közélet művelt, tiszta lelkű munkása, a harcmezők diadalmas hőse. Küzd célért, eszményért megértően, tudatosan és hősi halállal feláldozza magát póz és panasz nélkül. Mondják: megváltoztak az emberek!

A gyáva, az önző, az élet holnapos kalandora, a lelkesedés szent, nemes pillanatában sem mulja felül magát; védő paizsát faragja ki mások önfeláldozásából, szerencsét kovácsol milliók

szenvedésének ülőjén. Megkapja a veszedelemtől biztos szögletet, s ő, ki hangos mellveréssel vezetett, a béke öröm virágos rétjein, most ravasz számítással másoknak adja az elsőséget, a férfias küzdés vész mezején. Mondják a háború kicserélte az embereket.

A boldogan, öntudatlan hívő lélek, ki örömmel hálálta meg Istenének munkája gyümölcsét, ma a veszteségek, a csapások fájdalomában panasszal, vádlólag kér az Úrtól szabadulást. A magával meghasonlott ember mámorosan tárja ki karjait a megpróbáló viharok felé, hadd jöjjön a bűnök büntetése, a végítéletnek napja!

A jóllét, a gazdagság kényelmese, megriadva mormolja a megfejtett bűvös szavakat: „Viselj gondot én Istenem!” Valóban mégsem változtak az emberek! A boldog idők, öröm mámorának nincs Gondviselő Istene! Vallás, egyház, a gúnyos lenézés sárral dobált célpontjai! Ma az isteni Gondviselés minden! Az ver, az sujtól, az vezet ellenünk rabló ellenséget és ő szabadít, kegyelmet, jutalmat oszt azoknak, kik hozzátérve, imádkozásban kérik.

Valóban nem változtak az emberek, de ha a háborunak csak annyi eredménye lesz, hogy megérteti velünk az isteni Gondviselés igazi jelentését, akkor kétségtelenül a Gondviselés munkájának tarthatjuk a halál e véres világjárását.

Mit értsünk gondviselés alatt, ha kérdezzük sóvár aggódással, készen kapjuk a feleletet szent könyvünkben:

Az Úr igazgatja az embernek járását, de az ember elméje gondolja meg a maga útját.

* * *

„Az Úr igazgatja az embernek járását!” Az Úr gondot visel! Gondolkoztunk-e rajta, ki az Úr, aki gondot visel, s mik a határai gondoskodásának? Hinni, vakon bízni valamiben, milyen könnyű, boldogító, de a hitet átvinni, beleegyeztetni a gyakorlatba fájdalmas és nagyon nehéz.

Hiszünk az isteni igazgatásban, hisszük, hogy Isten, mint végtelen hatalom Úra életünknek és halálunknak, oka örömeinknek és szenvedéseinknek. Hiszük, hogy mindenható, mindenek hatalmában állanak, s akarata nélkül egy hajszál le nem esik fejünkről. Ő a jósnak, a tökéletességnek, a szeretetnek örök forrása, ki bölcsen rendezi el világok dolgait. Mondjuk, hogy így hiszünk s meggyőzni magunkat még sem tudjuk. Lelkünkben visszhangzanak a csatamezők haldokló ezereinek halál susogásai; ránk merednek a meg-

üvegesedett szemek kérdően, vádlóan: mért öltetek meg, mért kellett itt hagynom nyomorban, nélkülözésben gyermekeimet? „Az Úr Gondot visel!” Hát ő fakasztotta fel a vérnek, fájdalomnak mélységes tengerét? „Ő mindenható! Bölcs, jó, csapásokban látogat meg, megpróbáltatásokban szeret.” Hiszem! Óh de mégsem lehet, annyi könny, annyi fájdalom, annyi tiszta ember vére sok, nagyon sok isteni áldozatnak. Nem! A kegyelem, az igazság forrása nem verhet ártatlan gyermekek nyomorával, nem sujtolhat szenvedő szívű anyák kétségbeesésével? Mit higyjünk? Higyjük, hogy mindent tehet, s szívünk vak fájdalomában tagadjuk meg, mint véres zsarnokot, ki szenvedéseinkben gyönyörködik. Higyjük, hogy semmit sem tehet, s kifosztott kebelével veszítjük el a szabadság minden reménységét?

Kétséges vergődésünk sötétjéből biztatóan, szelid fényében tündökölve merül fel egy felemelő, kibékítő gondolat, a biblikus idők bölcsének csodás mondása. Az Úr igazgatja az embernek járását, de az ember elméje gondolja meg a maga útját. *Az Isten örök teremtő, vezet és igazgat mindeneket, bölcsen gondot visel, de az ember erőinek hatáskörén belül, nem a saját jótetszése szerint, hanem az ember sajátos akarata szerint, igazgatja az életet.*

Nem igazolja-e feltevésünket a tudomány is az emberi élet fejlődésének elméleteivel? Kis kezdetekkel indult útnak az ember. Készen kapta a nyers anyagot s a küzdés durva erejét, de amikor fejlődésében elérte a tudatos élet szellemi fokát, megkezdette benne munkáját a végtelen és örökkévaló akarat. Az út az embernek elméje gondolja meg, de a képességek forrása, a lehetőségek megadója az isteni igazgatás. Isten mint sugalmazó, serkentő, helybenhagyó mindenütt ott van, nyilatkozik az ember választásán és cselekvésén keresztül. Mindenütt, mindenben éreznünk kell a megújító, újjászülő végtelen erőt, mely bölcsességben, gyöngéd jóságban, szeretetben mutatja meg magát.

Mi vezetjük életünk folyását, a mi jó tetszésünk szerint vezet az Úr! Egyházaiban nem törvényszéket állít számunkra. Emberi intézmény a vallás egyháza, a lélek vágyódásának eredménye, amikor a határoltság világából a szellemi világ isteni légkörébe eljutni áhitozik. A hősök, a proféták, a szentek nem a világ törvények és társadalmunk határán kívül lévő cél és erő küldöttjei, emberiek ők, eszményien emberiek, kik előbbre jutottak azon az úton, mely minden ember előtt nyitva van.

Isten igazgatja a világot, de az embernek életét az emberi elme belátásán keresztül vezeti. Az ember szervezte intézményeit, egyházait, államát, s mi kétségbeesésünk panaszos haragjával, az élet körülményeinket szabályozó intézményeinket támadtuk meg! Támadjuk vakon, amint az isteni Gondviselést megtámadtuk, vádoljuk az emberi Gondviselést is tudatlanul, meg nem értve, hogy mit támadunk s létezik-e egyház, avagy állam, melyet vádolással perbe foghatunk. Talán feltétlen hatalmú személyeknek, avagy titkos rendkívüli erőknél gondoljuk azokat, kik előtt az egyén gyöngeségének érzetében leborulva, segítségért esdekelhet. Nem kedves embertestvérem! Te nem szólhatod meg egyházadat, hogy nyomoruságodban nem nyújt elegendő vigasztalást, hogy nem olyan, amilyennek lennie a te óhajlásod szerint kellene, hisz önmagadat panaszolod: az egyház te vagy; belőlünk a sok egyedből tevődik össze egyeteme. Az állam nem zúditotta rád egy véres háború kegyetlen borzalmait, hogy azért felelőssé tehesd, s ellene valamely nálánál is erősebb égi Istenhez menj panaszra. Vagy tehetetlen akaratnélküli báb az ember, kivel játszi komédiát járat valamely hatalmas égi óriás?

Mi készültünk a háborúra, mi a magyar államnak tudatosan gondolkozó polgárai, eleven testrészei. Mert mi vagyunk az állam, a nemzet. Mi tartjuk fenn azt a közületet, melyet államnak nevezünk; egyéni munkánk izzó pörölye alatt születik meg a maga eszményi valóságában, a szent ideál: haza.

Szabadságunkat, államiságunkat, létérdekeinket emberi motívumoktól ösztönözve — telhetetlenségből, kapzsi irigységből — emberek megtámadták és mi emberileg védekezünk, harcolunk tudatosan, szabad elhatározással, a becsületesség, az igazság szent érzetével szívünkben. Kérdezhetjük-e ki küldötte a borzasztó háborút az emberre? Vádolhatnók-e a mindenség bölcs, igazságos vezető szellemét, ekkora valószínűtlenséggel? Most, amikor ránk következik a nyomor, a megpróbáltatás, a való küzdelem, eldobjuk-e magunktól a szabad választás isteni kiváltságát, hárihatjuk-e a felelősséget isteni gondviselésre és ostromolhatjuk-e, hogy ő ítéljen, ő hozzon váratlan véget ott, hol a tudatos kezdet a miénk volt. Nem kedves embertestvéreim, az isteni Gondviselés elrendezését valóban nem lehet megváltoztatnunk. Ha az isteni bölcsesség életünk eseményeinek gondviselőjévé tett, föltétlen kötelességünké tette a felelősséget. Hisz a felelősség érzete nélkül ki

esnének az isteni igazgatás köréből. A felelősség tudatában rejlik tökéletesedésünk titka. Minden munkánkban éreznünk kell, hogy minden lépésünkért felelősséggel tartozunk másoknak, az egésznek, a mindeneket bölcsen igazgató Világszellemnek.

Nem a síralmak, nem a kétségbeesés, a tehetetlen panasz ideje ez! Az akarásé, az új teremtésé! Megoldani mind, mit tudatosan kigondoltunk, visszaadni mind, mit lerontottunk. Küzdjünk felelősséggel, mûtassuk meg tetteinkkel, hogy amit kezdtünk, nem a véletlen vakeset kényszerítette ránk — mi indítottuk isteni, szent célok valósítására és mi is akarjuk azt befejezni.

Lehet-é ember előtt fenségesebb ideál, mint a borzalomnak, a rémnek síró napjaiban igaznak lenni. Jónak lenni ön-ön magától, a keblébe lehelt isteni sugallat alapján, szabad választással, a felelősség érzetével.

Erős akaratú, gyöngéden érző, melegszívű embertestvéreim! A tudatos, a megfeszített munka napjai ezek! Most megmútathatjuk menyei Atyánknak, hogy méltók vagyunk az isten-gyermekei nevezetre: hogy tudunk a magunk gondolása szerint úgy cselekedni, mintha parancsait töltlenők be.

Bízva küzdjete! ami megpróbáló szenvedéseink egy diadalmas, szebb, boldogabb jövőben megmútatják, a mi igazságunk égi származását!

Ámen.